

ЛІТОПИСЕЦЬ І ТЕОРЕТИК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

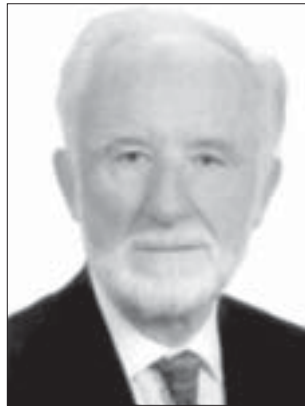
З нагоди 90-річчя іноземного члена НАН України І.-С. Коропецького

Іван-Святослав Коропецький — відомий західний дослідник української економіки, відданий патріот своєї рідної землі. У 1992 р. непересічні заслуги вченого перед вітчизняною наукою гідно оцінено обранням його іноземним членом НАН України. 24 червня 2011 р. І.-С. Коропецькому виповнилося 90 років.

Майбутній науковець народився в 1921 р. у с. Струпкові на Івано-Франківщині в сім'ї священика. Упродовж 1931–1939 рр. здобував середню освіту в українській гімназії у м. Станіславі (нині Івано-Франківськ). То був період польської окупації Галичини, що характеризувався, з одного боку, швидкою полонізацією шкіл, асиміляцією українців, з іншого — протистоянням загарбницькій владі. Як і в більшості юнаків, родинна атмосфера, книжки, газети, навчання в гімназії, розмови з товаришами вже в дуже ранній молодості сформували його політичні переконання. Згодом про тодішні усвідомлення він скаже: «Визволення моєї батьківщини з-під якої б то не було окупації стало категоричним та домінуючим фактором протягом усього мого життя».

У роки Другої світової війни І.-С. Коропецький опинився в Німеччині, рік перебував у американському полоні. У 1946 р. вступив на економічний факультет Ерлангенського університету, який закінчив у 1950 р. Навчався в Українському вільному університеті в Мюнхені, де здобув диплом доктора політичної економії.

У 1952 р. І.-С. Коропецький емігрував до США. Водночас працював і навчався, закінчивши в 1957 р. Вищу школу бізнесової

І.-С. Коропецький

адміністрації Нью-Йоркського університету зі ступенем магістра. Був старшим економістом в адміністрації Нью-Йоркського штату, студіював у Колумбійському університеті в Нью-Йорку, де в 1964 р. захистив дисертацію «Економічні інвестиції в українській промисловості 1928–1937 рр.», отримавши диплом доктора економічних наук. І.-С. Коропецький викладав економіку в кількох

вищих навчальних закладах, зокрема тривалий час у Темпльському університеті (штат Філадельфія). Там працював спочатку доцентом, потім ад'юнкт-професором, професором і в 1992 р. вийшов на пенсію заслуженим професором у відставці. І.-С. Коропецький — почесний президент Міжнародної української економічної асоціації, дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка в США. У 2008 р. відзначений найвищою нагородою Товариства — медаллю імені Михайла Грушевського.

Серед пріоритетів діяльності вченого — українська економіка, зокрема розміщення продуктивних сил, добробут народу, продуктивність ресурсів, господарча структура, нерівномірність розвитку, економічне зростання економічна історія, економічні доктрини. І.-С. Коропецькому належать новаторські дослідження в останній сфері, скажімо, про І. Вернадського, К. Воблого, К. Гаттенбергера, М. Тугана-Барановського, О. Миклашевського. На поч. 90-х рр. цей компендіум праць підштовхнув до серйозного вивчення теми в Україні.

На окреме пошанування заслуговують зусилля І.-С. Коропецького щодо збору

фондів і спрямування власних коштів на видання наукового англомовного журналу «Ukrainian Economic Review». Цей часопис з викладом проблем української економіки, який розсилали до різних бібліотек світу, схвально зустріла міжнародна наукова спільнота. У публікації брали активну участь українські економісти — покійні М. Герасимчук і М. Долішній, спорадично долучалися А. Золотарьов, С. Пирожков, Б. Буркинський. На жаль, побачили світ лише три номери журналу в 1995–1998 рр. Варто було б його відновити, оскільки це актуально для розвитку сучасної вітчизняної економіки.

Разом з тим, фактично від часу написання докторської дисертації І.-С. Коропецький звернувся до радянської теорії та практики розміщення виробничих сил. Результатом стала низка публікацій, спочатку надрукованих у США, а потім і в Україні. Загалом учений — автор семи монографій, багатьох статей про українську економіку, редактор численних наукових збірок.

Протягом 1960–1970 рр. окремі студії над українською економікою в США вважали непотрібними, тому що Україну політично й економічно сприймали як невід’ємну частину СРСР. Водночас інші соціалістичні країни (зокрема й балтійські республіки) за «благословенням» Вашингтона мали право на політичну, а відтак економічну самостійність, тому їх дослідження заохочували.

Завдяки працям І.-С. Коропецького вивчення української економіки на Заході стало легітимним і самостійним складником огляду економіки соціалістичних країн. Значну роль у цьому відіграла також його організаторська співучасть у чотирьох конференціях з української економіки в Гарвардському університеті (1975, 1981, 1985, 1990). Їхні матеріали надруковано у збірках, редактором яких був саме І.-С. Коропецький. Ці документи і власні доповіді

ювіляра поширювали знання про вітчизняну економіку в інтелектуальному середовищі різних країн.

За підсумками третьої конференції, присвяченої українській економічній історії, надруковано збірку «Ukrainian Economic History: Interpretive Essays» (Cambridge, MA: Distributed by Harvard University Press for Harvard Ukrainian Research Institute, 1991) з виступами доповідачів. Її відкрила стаття І.-С. Коропецького. Він запропонував періодизацію української економічної історії: 1) пол. IX ст. — пол. XIII ст., Київська Русь; 2) пол. XIII ст. — кін. XVIII ст., Галицько-Волинське князівство і згодом ціла Україна під Польщею, Великим князівством Литовським, а пізніше під Річчю Посполитою, крім лівого берега України від пол. XVII ст.; 3) сер. XVII ст. — 1917 р., Гетьманщина і від кін. XVIII ст. ціла Україна, крім Галичини, Закарпаття, Буковини. Це досить точно відповідає тодішнім культурним та економічним особливостям країни. Таким чином, у першому періоді Україна перебувала в орбіті Візантії, у другому побічно через Польщу залучилась до простору Західної Європи, а в третьому — входила до Російської імперії. Цей поділ, указуючи на культурні, технологічні, політико-економічні впливи центрів, допомагає зрозуміти неоднаковий економічний розвиток регіонів за всю їхню писемну історію.

Господарська історія нашої держави має ще багато білих плям. Донині живемо без вдумливого теоретичного і точного емпіричного аналізу такої фундаментальної проблеми, як економічні набутки і втрати за весь час перебування у царській, а згодом — радянській імперій. Іншими словами, так і не ясно, чи збігалось прагнення до політичної самостійності з економічною раціональністю. І.-С. Коропецький частково заповнив цю прогалину теоретичними міркуваннями.

Учений визначив економічну раціональність для цілої нації. На його думку, «це поняття означає, що така спільнота в своїй діяльності, використовуючи раціонально свої ресурси, прямує до поліпшення добробуту для всіх її членів згідно з їхніми специфічними уподобаннями. Емпірично це означає підвищення сукупного національного доходу та національного доходу на кожну особу. При тому ... потрібно вирівнювати різницю щодо розподілу національного доходу між населенням»¹.

І.-С. Коропецький уважав, що українську економіку треба трактувати як національну економіку українського народу, який проживав на одній території, згідно з писаною історією, понад тисячу років. Розуміння часової постійності як підстави концепту української національної економіки збігалось з поглядом М. Грушевського щодо тяглості української історії взагалі. На переконання знаного вченого, історія України — це історія життя українського народу на його сучасній території, а не історія політичних конструкцій, які там побутували. Однак таке твердження, за І.-С. Коропецьким, треба доповнити фактом, що існування різних політичних інститутів з центром у Києві суттєво консолідувало економіку. Тисячолітнє спілкування між регіонами, господарськими секторами і галузями, між населенням, підпорядкованим у різні часи спільній владі і спільним законам, однакова мова виробили перманентні зв'язки між економічними чинниками. У результаті постав об'єктивний господарський комплекс — українська економіка. «Це є національна економіка українського народу, а не регіональна економіка якоїсь там імперії. Як національна економіка, економіка України має свої власні інтереси, які можуть бути іншими, ніж інтереси всієї імперії. Вона й

¹ *Коропецький І.-С.* Про Україну, економіку і про себе [Текст]. — К.: Дніпро, 2003. — С. 49.

повинна бути предметом окремого економічного аналізу»².

Щоб краще зрозуміти проблему, І.-С. Коропецький підійшов до неї в контексті економічних реалій інших країн, насамперед колишніх радянських республік, використовуючи загальноприйняту методологію. Він зіткнувся з багатьма труднощами, оскільки статистичних даних щодо колишнього СРСР, а тим більше його республік, обмаль порівняно з Заходом. Крім того, американські журнали неохоче приймали до друку матеріали про економіку радянських республік чи регіонів, віддаючи перевагу вивченню господарського життя Союзу.

Теоретичний та емпіричний аналіз продуктивності виробництва в Україні й інших республіках І.-С. Коропецький поширив з промисловості на всю економіку. Для того він оцінив валовий національний продукт. Це необхідно, адже радянська статистика обмежувалася в основному матеріальним виробництвом, а для агрегування фізичних показників уживала адміністративні ціни. Учений мусив застосувати статистичні дані так, щоб вони хоча б приблизно віддзеркалювали обмеженість ресурсів і корисність для кінцевих споживачів.

Щоб відповісти на питання, як розвивалась українська економіка за радянської влади, І.-С. Коропецький порівняв її стан перед Першою світовою війною і в сер. 80-х рр. Для цього проаналізував інтеграцію в економіку Союзу, переливання національного доходу України до інших регіонів, зіставив національний дохід і національний дохід на душу населення.

Значні зусилля витрачено на оцінювання національного доходу в межах роках, за 1913 р. і за найновіший час. Довелося вжити методологію, що враховувала недоліки офіційної статистики. І.-С. Коропецький перераховував національний дохід України

² Там само. — С. 155–156.

в той самий спосіб, який західні вчені застосували для СРСР. Зважання на зміни політичних кордонів, грошових одиниць, статистичної методології в Україні під царизмом, у Галичині, Карпатській Україні, у Буковині під колишньою Австро-Угорщиною тощо ускладнювало роботу.

Після багаторічних досліджень І.-С. Коропецький дійшов висновку, що «центр у Москві у своїй політиці розміщення не керувався міркуваннями продуктивності, але, незважаючи на різні пропагандистські декларації, завжди мав на меті свої геополітичні цілі. Іншими словами, його метою було перш за все підтримувати та поширювати свою владу. Україна на тому втрачала, бо продовжувала бути експортером ресурсів для розвитку оборонно важливих на той час регіонів у азійській частині СРСР»³.

Ідеї вченого слугують міцним теоретичним фундаментом для економічного аналізу проблеми. Тепер, коли потрібно вибудувати взаємовигідну структуру економічного співробітництва з Російською Федерацією, вони стали особливо актуальними. Адже встановлюючи дружні відносини з РФ без теоретичного обґрунтування, лише методом спроб і помилок, Україна за рік домоглася протилежного ефекту. За підтвердженням не треба ходити далеко: Харківські угоди «газ в обмін на флот», укладені в квітні 2010 р. Поставивши на чільне місце тактичне питання — зниження ціни на газ,

³ Там само. — С. 152.

влада сама йде на заклання стратегічних політико-економічних інтересів, так нічого комплексно й не протиставляючи жорсткій позиції Росії. Водночас цей акт яскраво відображає стратегію РФ відносно України — примарні короткострокові економічні поступки тактичного плану (головним чином, в енергетичній сфері) в обмін на відмову від довготермінових геоекономічних (як і геополітичних) інтересів стратегічного характеру.

Зрештою, як слушно зазначив І.-С. Коропецький, «політична інтеграція двох або більше народів та пов'язані з нею користі великомасштабного виробництва — це перш за все теоретична пропозиція, яка потребує емпіричного підтвердження в кожному конкретному випадку»⁴. Заслужують на увагу і такі слова: «осягнути незалежність — одна справа, але утвердити та зміцнити молоду державу — це вже інша. Здається, що відповідь на це зовсім проста: всі сили, хто і де б вони не були, потрібно змобілізувати до праці над цією величною будовою».

Лариса ГОРКІНА,
доктор економічних наук,
завідувач кафедри менеджменту
Київського національного
лінгвістичного університету,
Михайло ДОВБЕНКО,
доктор економічних наук,
директор Інституту відкритої політики

⁴ *Коропецький І.-С.* Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки [Текст]. — К.: Либідь, 1995. — С. 6.